

وظایف متقابل مردم و حکومت در
حاکمیت علوی

محمد رضا کریمی والا

وظایف متقابل مردم و حکومت در حاکمیت علوی

محمدرضا کریمی والا

سیاسی: ۵۹ (سیاسی - اجتماعی: ۱۷۷)

گروه معارف

- تخصصی (طلاب، دانشجویان، پژوهشگران و اساتید حوزه و دانشگاه)

۱۶۲۵

۳۷۵۸

قریبی والا، محمد رضا، ۱۳۵۲ -
وظایف متقابل مردم و حکومت در حاکمیت علوی / محمدرضا کریمی والا. - قم: مؤسسه بوستان
کتاب، (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۷.
[۲۹۲] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۱۶۲۵) (سیاسی؛ ۵۹. سیاسی - اجتماعی؛ ۱۷۷)
ISBN 978 - 964 - 09 - 0064 - 2 - ریال: ۴۸۰۰۰

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
Muhammad-Reza Karimi-Vala. Mutual Duties of Citizens
ص. ع. به انگلیسی:
and Government When Imam Ali Was in Power

کتابنامه: ص. [۲۶۵] - ۲۷۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

۱. علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نظریه درباره سیاست و حکومت - ۲.
علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نهج البلاغه - سیاست و حکومت، ۳. اسلام و دولت.
۴. اسلام و سیاست. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۲۹۷/۹۵۱۵

ک ۹ س / ۳۸/۰۹ BP

[BP ۳۸/۰۹ / ۵۹۴ ک]

۱۳۸۷

وظایف متقابل مردم و حکومت در حاکمیت علوی

• نویسنده: محمد رضا کریمی والا

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب • نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۷

• شمارگان: ۱۵۰۰ • بها: ۴۸۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

فهرست مطالب

۱۳ مقدمه

بخش اول: وظایف حکومت در قبال مردم در حاکمیت علوی

۱۹ فصل اول: تأمین رضایت عمومی

۲۰ مبحث اول: وظایف کلی حکومت در جلب رضایت عمومی

۲۰ گفتار اول: مردم‌داری

۲۱ الف) ارتباط پیوسته با مردم

۲۲ ب) خدمت خالصانه به مردم

۲۳ ج) مدارا با مردم

۲۷ گفتار دوم: سازمان‌دهی و مدیریت حکومت در راستای جلب رضایت عامه

۲۸ الف) التزام به حق

۳۰ ب) صداقت و پرهیز از نیرنگ و فریب

۳۲ ج) حاکمیت قانون برای همه

۳۳ د) نظارت و کنترل دایمی کارگزاران و مدیران

۳۵ ه) افزایش کارایی و پرهیز از تشریفات و هزینه‌های غیر ضروری

۳۹ و) انتخاب افرادی اصلاح و ارزشی برای تصدی امور

۴۵ ز) پرهیز از هم‌سویی با خواص

✓ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائی)، ص پ ۹۱۷، تلفن: ۷۷۴۲۱۵۵ - ۷، نمابر: ۷۷۴۲۱۵۴، تلفن بخش: ۷۷۴۳۴۲۶

✓ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)

✓ فروشگاه شماره ۲: تهران، خ فلسطین جنوبی، دست چپ کوچه دوم (پشت)، تلفن: ۶۶۴۶۰۷۳۵

✓ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲

✓ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهارراه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۲۷۰

✓ فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲

✓ فروشگاه شماره ۶ (ویژه جوانان): قم، ابتدای خیابان شهدا، تلفن: ۷۷۳۹۲۰۰

✓ بخش پکنا (بخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهارراه کالج، نیش کوچه بامشاد، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۳

✓ نمایندگی‌های فروش کتاب مؤسسه در داخل و خارج کشور (ضمیمه برگه نظرخواهی آثار انتهای کتاب)

پست الکترونیک: E-mail: info@bustaneketab.com

دریافت پیام کوتاه (SMS): ۱۰۰۰۲۱۵۵

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت:

<http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آهنگر • سرویراستار: ابراهیم فضل‌ضریقه‌دار • ویراستار: حیدر کریمی

• نمایه‌ساز: مؤلف • چکیده عربی: سهیله خانگی • چکیده انگلیسی: مریم خانگی • فنی: مصطفی محفوظی • حروف‌نگار:

محمد سلامت • اصلاحات حروف‌نگاری: احمد مؤتمنی و لیلا حاج اسماعیلی • صفحه‌آرایی: حسین محمدی • کنترل نمونه خوانی:

محمد جواد مصطفوی • بازخوانی نهایی متن: بیژن سهرابی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سید رضا مرسوی منش • طراح جلد:

یاسم الرسام • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • آماده‌سازی: حمید رضا تیموری • سفارشات چاپ: امیر حسین مقدم‌منش و سایر

همکاران • امور چاپ: علای علیراده، مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی

• رئیس مؤسسه

محمد کاظم شمس

مبحث دوم: وظایف فردی حاکمان در جلب رضایت عمومی	۴۷
گفتار اول: وظایف اخلاقی حاکمان در منش فردی برای جلب رضایت عامه	۴۸
الف) حسن خلق با مردم	۴۸
ب) برخورداری از شرح صدر	۵۰
ج) تواضع و فروتنی	۵۰
د) پرهیز از دیکتاتوری و خودرأیی	۵۱
گفتار دوم: وظایف رفتاری حاکم اسلامی در منش فردی برای جلب رضایت عموم	۵۳
الف) فداکاری	۵۳
ب) تطابق گفتار و کردار	۵۵
ج) رعایت تساوی و عدالت رفتاری	۵۶
د) سخت‌گیری بر خود و نزدیکان در استفاده از امکانات حکومتی	۵۷
گفتار سوم: زندگی خصوصی حاکم و نقش آن در تأمین رضایت عموم	۵۸
فصل دوم: وظایف حکومت اسلامی در تأمین رفاه و آبادانی	۶۲
مبحث اول: تأمین رفاه جامعه و فقرزدایی	۶۲
گفتار اول: تأمین رفاه عامه	۶۳
گفتار دوم: فقرزدایی	۶۶
مبحث دوم: عمران و آبادانی کشور	۷۲
فصل سوم: اجرای عدالت	۷۶
مبحث اول: اهمیت عدالت و لزوم اجرای آن	۷۶
گفتار اول: اهمیت عدالت	۷۶
گفتار دوم: لزوم اجرای عدالت	۸۱
مبحث دوم: ابعاد مختلف عدالت و شرایط تحقق آن	۸۷
گفتار اول: ابعاد مختلف عدالت	۸۸
الف) عدالت در توزیع ثروت و درآمد	۸۸

ب) عدالت قضایی	۹۰
ج) عدالت در اعطای آزادی	۹۴
د) عدالت در تعامل با اقوام و قبایل	۹۵
ه) عدالت در اخذ مالیات	۹۷
گفتار دوم: شرایط تحقق عدالت	۹۸
فصل چهارم: تأمین آزادی و امنیت عمومی و تلاش برای ایجاد وفاق ملی	۱۰۲
مبحث اول: تأمین آزادی و امنیت عمومی جامعه	۱۰۲
گفتار اول: تأمین آزادی	۱۰۳
گفتار دوم: امنیت بخشی به جامعه	۱۰۸
الف) امنیت روحی و روانی جامعه	۱۰۹
ب) امنیت سیاسی - اجتماعی	۱۱۰
ج) امنیت اقتصادی	۱۱۱
د) امنیت قضایی	۱۱۲
ه) امنیت بخشی به راه‌ها و مرزها	۱۱۴
مبحث دوم: تلاش برای ایجاد وفاق ملی	۱۱۵
فصل پنجم: وظایف حکومت اسلامی در قبال فرهنگ و باورهای اجتماعی	۱۲۱
مبحث اول: تربیت و اصلاح فرهنگی در پرتو آموزش معارف الهی	۱۲۲
مبحث دوم: اصلاح فرهنگی در پرتو اصلاح مدیران و کارگزاران نظام سیاسی	۱۲۵
مبحث سوم: اصلاح فرهنگ و فرهنگ سازی در پرتو اصلاح ساختار اجتماعی	۱۳۱
گفتار اول: از بین بردن اختلاف‌های اجتماعی و تلاش برای وفاق و هم‌سویی آرا	۱۳۲
گفتار دوم: مبارزه با گروه مترفان و زدودن روحیه استکبار و دنیاطلبی	۱۳۴
گفتار سوم: برجیدن بدعت‌های ناصالح و احیای سنت‌های اصیل اسلامی	۱۳۸
فصل ششم: وظایف حکومت اسلامی در امور اقتصادی	۱۴۲
مبحث اول: تلاش برای استقلال اقتصادی و تأمین معیشت عمومی	۱۴۲

- گفتار اول: رونق بخشی به فعالیت‌های اقتصادی و مبارزه با موانع رشد اقتصادی ۱۴۳
- الف) رونق بخشی به فعالیت‌های اقتصادی ۱۴۵
۱. ایجاد رونق در بخش تجارت و بازرگانی و ترویج کسب حلال ۱۴۵
 ۲. برنامه‌ریزی برای رونق بخشیدن به صنعت و تشویق صنعت‌گران ۱۴۸
 ۳. تلاش در زمینه رشد کشاورزی ۱۵۰
- ب) مبارزه با موانع رشد و توسعه اقتصادی ۱۵۲
۱. اسراف و تبذیر ۱۵۲
 ۲. تخلفات و فعالیت‌های ناسالم اقتصادی ۱۵۴
- گفتار دوم: تأمین معیشت عمومی ۱۵۹
- الف) ایجاد اشتغال مناسب برای همه افراد ۱۵۹
- ب) بهره‌مندی عادلانه آحاد جامعه از ثروت عمومی ۱۶۰
- ج) توجه ویژه به اقشار از کار افتاده و ناتوان جامعه ۱۶۲
- مبحث دوم: تقویت و حفظ بیت المال و سامان بخشی به نظام مالیاتی ۱۶۲
- گفتار اول: تقویت و حفظ بیت المال ۱۶۳
۱. مصارف خاص ۱۶۳
 ۲. مصارف عام ۱۶۳
- گفتار دوم: سامان بخشی به نظام مالیاتی ۱۶۹
۱. مالیات‌های ثابت (اولی) ۱۶۹
 ۲. مالیات‌های متغیر (حکومتی) ۱۶۹
- نتیجه‌گیری بخش اول ۱۷۴

بخش دوم: وظایف مردم در قبال حکومت در حاکمیت علوی

- فصل اول: اطاعت و فرمان‌برداری ۱۸۳
- مبحث اول: ماهیت بیعت و ضرورت اطاعت از حق‌مداران و مصلحان جامعه ۱۸۳

- گفتار اول: ماهیت بیعت ۱۸۴
- گفتار دوم: ضرورت بیعت با حق‌مداران و مصلحان جامعه ۱۸۸
- مبحث دوم: بررسی عوامل بیعت‌شکنی مردم در حکومت علوی و عواقب آن ۱۹۰
- گفتار اول: انگیزه‌های نافرمانی و بیعت‌شکنی در حکومت امام علی علیه السلام ۱۹۳
- الف) سستی و ناپایداری در دفاع و حمایت از حق ۱۹۴
- ب) خیانت خواص و پیروی عوام ۱۹۶
- ج) کینه‌توزی‌ها و برتری‌طلبی‌ها ۱۹۸
- د) عدم تحمل عدل علوی ۲۰۰
- ه) صداقت و حق‌گرایی مولا علی علیه السلام ۲۰۲
- گفتار دوم: پی‌آمدهای بیعت‌شکنی و نافرمانی از حکومت حق ۲۰۳
- فصل دوم: نظارت عمومی در پرتو امر به معروف و نهی از منکر ۲۰۷
- مبحث اول: ضرورت امر به معروف و نهی از منکر و شرایط و مصادیق آن ۲۰۷
- گفتار اول: ضرورت و شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر و ویژگی‌های آمران و ناهیان ۲۰۸
- الف) ضرورت و اهمیت امر به معروف و نهی از منکر ۲۰۸
- ب) شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر ۲۱۱
۱. علم و آگاهی ۲۱۱
 ۲. احتمال تأثیر ۲۱۲
 ۳. اصرار بر عمل ۲۱۲
 ۴. عدم وجود مفسده و ضرر در حال و آینده ۲۱۲
- ج) ویژگی‌های آمران به معروف و ناهیان از منکر ۲۱۲
۱. شناخت حقیقی معروف و منکر ۲۱۲
 ۲. هم‌آهنگی حرف و عمل ۲۱۳
 ۳. صبر و بردباری ۲۱۴
 ۴. رفتار عادلانه ۲۱۵

۲۱۵	۵. تأثیر ناپذیری از جوسازی ملامت گران
۲۱۵	گفتار دوم: مصادیق و مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۲۱۷	۱. ابراز انزجار و انکار قلبی
۲۱۷	۲. امر و نهی زبانی
۲۱۷	۳. اقدام عملی
۲۱۹	مبحث دوم: برکات امر به معروف و نهی از منکر و عواقب ترک آن
۲۱۹	گفتار اول: برکات امر به معروف و نهی از منکر
۲۲۰	۱. برپایی واجبات
۲۲۰	۲. امنیت اجتماعی و اعتقادی
۲۲۰	۳. حلال شدن درآمدها
۲۲۰	۴. ردّ مظالم
۲۲۱	۵. آبادی زمین
۲۲۱	۶. انتقام از دشمنان
۲۲۱	۷. اصلاح امور
۲۲۲	۸. دل‌گرمی مؤمنان و خواری دشمنان
۲۲۲	گفتار دوم: عواقب ترک امر به معروف و نهی از منکر
۲۲۲	۱. لعن و نفرین خداوند
۲۲۳	۲. تسلط اشرار
۲۲۳	۳. عدم نصرت الهی
۲۲۳	۴. سلب برکات
۲۲۴	۵. نزول عذاب و کیفر الهی
۲۲۴	۶. دشمنی و عداوت دل‌ها به هم
۲۲۴	۷. بی‌بهره ماندن از آثار ذکر
۲۲۶	فصل سوم: نصیحت و اندرز مدیران
۲۲۸	مبحث اول: نصیحت و ضرورت آن

۲۲۸	گفتار اول: مفهوم نصیحت
۲۳۳	گفتار دوم: ضرورت و اهمیت نصیحت حاکمان
۲۳۷	مبحث دوم: شعاع نقد و محدوده انتقاد
۲۳۷	گفتار اول: رعایت حریم مقررات شرعی
۲۴۱	گفتار دوم: لزوم حفظ حرمت حاکم اسلامی
۲۴۳	فصل چهارم: مشارکت در جهاد
۲۴۴	مبحث اول: جهاد در مکتب اسلام
۲۴۴	گفتار اول: فلسفه جهاد
۲۴۷	گفتار دوم: فضیلت جهاد و مقام مجاهدان فی سبیل الله
۲۴۷	الف) فضیلت جهاد
۲۴۸	ب) مقام مجاهدان راستین
۲۵۰	مبحث دوم: عبرت آموزی از فرجام جهادگریزی و وظیفه امت اسلامی
۲۵۵	نتیجه‌گیری بخش دوم
۲۵۹	جمع‌بندی نهایی
۲۶۵	کتاب‌نامه
۲۶۵	الف) منابع عربی
۲۶۸	ب) منابع فارسی
۲۷۳	ج) مجلات
۲۷۳	نمایه
۲۷۵	آیات
۲۷۷	روایات
۲۸۶	اعلام

مقدمه

تاریخ تحول‌های جوامع اسلامی، شاهد فراز و فرودهای بسیاری از پیشرفت و سربلندی و گاه واپس‌زدگی و سقوط است. ابتدای این تاریخ، حکایت‌گر دورانی تابناک از صدر اسلام در عصر حاکمیت نبوی است که فرازی از عزت و تعالی را نمایان می‌سازد؛ دورانی که پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله حکومت الهی خویش را به عنوان شاخصی برجسته از نظام دینی بنیان نهاد تا بارقه‌های حیات طیبیه را برای جامعه بشری به ارمغان آورد.

چنین فرازی با جاه‌طلبی و تشخیص‌خواهی برخی خواص روبه‌رو و به مدت ربع قرن به فرودی اسف‌بار منجر گردید. در این مدت تمایلات دنیوی، ارزش‌های تابناک جامعه نبوی را عرصه تاخت و تاز خود کرد و در صدد برآمد که پایه‌های حاکمیت الهی را برای همیشه متزلزل نماید و سلوک جامعه را به دوران جاهلیت بازگرداند.

اما مشیت الهی بر نیاییدن این واپس‌گرایی بود تا وصی بر حق نبی خاتم صلی الله علیه و آله، امیر مؤمنان علی علیه السلام جامعه را از چنین فرود هولناکی نجات دهد و با برپایی حکومت علوی، نوید بخش فرازی غرور آفرین شود و الگویی به تمام معنا از حاکمیت دینی را با الهام از تعالیم و حیانی و سیره نبوی به نمایش گذارد.

اگرچه این فراز نیز در پی حاکمیت ناهلان قدرت طلب، بار دیگر به فرودی مدید و غم بار انجامید، اما الگویی ماندگار برای خدا محوران حق پیشه شد، تا رمز و راز

فراز و صعود جامعه خود را در معیارهای متعالی حاکمیت علوی بجویند.

از جمله فرازهای باشکوه در تاریخ تحول‌های جوامع اسلامی، انقلاب شکوهمند اسلامی است، فرازی خیره‌کننده و خیزشی مبارک که ظلمت طاغوت را درهم شکست و جامعه اسلامی را از سلطه‌ناشیستگان ستم‌گری که بردارایی‌های مادی و ارزش‌های معنوی آن چنگ تعدی انداخته و استقلال و هویت آن را در معرض نابودی قرار داده بودند، نجات داد.

این انقلاب با رهبری داهیانه امام خمینی (ره) و ایثارگری هزاران انسان پاک باخته به ثمر نشست، تا عزت و شکوهی افتخار آفرین در پرتو حاکمیتی الهام گرفته از مکتب علوی به ارمغان آورد و جامعه اسلامی را در سلوکی راستین بر اساس تعالیم و حیانی این مکتب به سعادت حقیقی رهنمون شود.

بی‌تردید تحقق این هدف متعالی در گرو تأسی کامل از اندیشه علوی خواهد بود. در اندیشه علوی، تحقق اهداف والا در پای‌بندی متقابل مردم و حکومت به وظایف و حقوقی بسیار مهم و حیاتی منوط شده است که امام علی (ع) در ترسیم اهمیت آن می‌فرماید:

ثُمَّ جَعَلَ سُبْحَانَهُ مِنْ حُقُوقِهِ حُقُوقًا افْتَرَضَهَا لِبَعْضِ النَّاسِ عَلَى بَعْضٍ... وَ اعْظُمَ مَا افْتَرَضَ سُبْحَانَهُ مِنْ تِلْكَ الْحُقُوقِ حَقُّ الْوَالِي عَلَى الرَّعِيَّةِ وَ حَقُّ الرَّعِيَّةِ عَلَى الْوَالِي؛ فَرِيضَةٌ فَرَضَهَا اللَّهُ سُبْحَانَهُ لِكُلِّ عَلَى كُلٍّ^۱

خداوند، حقوق متقابل در روابط اجتماعی انسان‌ها را بخشی از حقوق خود رقم زده است... و عظیم‌ترین این حقوق، حقوق متقابل مردم و زمام‌دار است، و این، فریضه‌ای الهی است که خداوند سبحان آن را برای هریک بر دیگری واجب کرده است.

آن‌گاه امام (ع) در بیان وجوه مصلحتی که در ادای این وظایف و حقوق بر جامعه مترتب می‌شود، فرمود:

فَإِذَا أَدَّتِ الرَّعِيَّةُ إِلَى الْوَالِي حَقَّهُ وَ أَدَّى الْوَالِي إِلَيْهَا حَقَّهَا عَزَّ الْحَقُّ بَيْنَهُمْ، وَ قَامَتْ

مَتَاهُجُ الدِّينِ، وَ اعْتَدَلَتْ مَعَالِمُ الْعَدْلِ، وَ جَزَتْ عَلَى أَذْلَالِهَا السُّنَنُ، فَصَلَحَ بِذَلِكَ الزَّمَانُ وَ طُمِعَ فِي بَقَاءِ الدَّوْلَةِ وَ يَثْبُتَ مَطَامِعُ الْأَعْدَاءِ^۱

هرگاه ملت به حقوق حکومت وفادار باشند و حکومت حقوق مردم را ادا کند، آن وقت است که حق در اجتماع محترم و حاکم خواهد شد، ارکان دین به پا خواهد خاست، نشانه‌ها و علایم عدل بدون هیچ‌گونه انحرافی ظاهر خواهد شد، سنت‌ها در مجرای خود قرار خواهد گرفت و محیط و زمانه اصلاح می‌شود و به ثبات و پایداری حکومت امید می‌رود و دشمنان از طمع بستن به چنین اجتماع محکم و استواری مأیوس می‌گردند.

در یک کلام، در سایه‌سار چنین حرکتی، عزت و شکوهی بی‌بدیل عاید ملت و حکومت شده و نمونه‌ای کامل برای دیگر ملت‌ها و نظام‌های سیاسی در دست‌یابی به قله‌های فلاح رستگاری خواهد شد.

امام (ع) در ادامه گفتار ارج‌مندشان به بیان زیان‌های غفلت از ادای این وظایف و حقوق پرداخته و می‌فرماید:

وَ إِذَا غَلَبَتِ الرَّعِيَّةُ وَالْيَهَا، أَوْ أَجَحَفَ الْوَالِي بِرَعِيَّتِهِ اخْتَلَفَتْ هُنَالِكَ الْكَلِمَةُ، وَ ظَهَرَتْ مَعَالِمُ الْجَوْرِ، وَ كَثُرَ الْإِدْغَالُ فِي الدِّينِ، وَ تَرَكْتَ مَحَاجِّ السُّنَنِ، فَعَمِلَ بِالْهَوَى، وَ عَطَلْتَ الْأَحْكَامَ، وَ كَثُرَتْ عِلَلُ النَّفُوسِ، فَلَا يَسْتَوْحِشُ لِعَظِيمِ حَقِّ عَطَلٍ، وَ لَا لِعَظِيمِ بَاطِلٍ فَعَمِلَ فَهُنَالِكَ تَذِلُّ الْأَبْرَارُ وَ تَعِزُّ الْأَشْرَارُ، وَ تَعْظُمُ تَبَعَاتُ اللَّهِ سُبْحَانَهُ عِنْدَ الْعِبَادِ^۲

اگر مردم بر زمام‌دار خود چیره شوند و زمام‌دار در حق ملت زورگویی و اجحاف نماید، آن‌گاه اختلاف کلمه رخ می‌دهد، نشانه‌های ظلم و جور آشکار می‌گردد و دست‌برد در برنامه‌های دینی (تحریف) بسیار می‌شود، راه‌های اصلی آداب و سنن مذهبی متروک می‌ماند، هوا و هوس مبنای عمل قرار می‌گیرد، احکام به تعطیلی کشیده می‌شود، بیماری‌های نفسانی بسیار می‌شود؛ آن‌چنان که [مردم] از حقوق بزرگی که تعطیل

می‌شود و باطل‌های عظیمی که رواج می‌یابد، احساس نگرانی نمی‌کنند و در چنین وضعی، نیکان خوار و ذلیل می‌شوند و بدان و اشرار، عزیز و قدرت‌مند و بندگان، از خدا کیفری گران می‌بینند.

آن‌گاه حضرت ﷺ همه را موظف می‌کنند، تا از هر کوششی در برپایی حقوق و تکالیف متقابل دریغ نورزند و هم دیگر را بر ادای شایسته آن نصیحت و در احیای آن، یک‌دیگر را یاری کنند.

از این رو، تلاش در شناسایی کامل حقوق و وظایف متقابل مردم و حکومت و ارائه راه کارهای عملی، با محوریت تعالیم امیر مؤمنان ﷺ به عنوان مجموعه‌ای کامل در تبیین و راهبردی نمودن آنها، امری لازم و ضروری خواهد بود که پژوهش حاضر در راستای همین لزوم، سامان یافته است.

بخش اول:

وظایف حکومت

در قبال مردم در حاکمیت علوی

كتاب نامہ

الف) منابع عربی

۱. ابن ابی جمهور احسائی، محمد بن علی بن ابراهیم، *عوالی اللثالی العزیزة فی الأحادیث الدینیة*، چاپ اول، مطبعة السيد الشهداء، قم ۱۴۰۵ هـ.
۲. ابن ابی الحديد، شرح نهج البلاغه، چاپ دوم، دارالاحیاء الكتب العربیة [بی جا] ۱۳۵۸ هـ.
۳. ابن اثیر، ابی الحسن علی بن ابی الکریم الشیبانی، *الکامل فی التاریخ*، الطبعة الأولى، داراحیاء التراث العربی، بیروت ۱۴۰۸ هـ.
۴. ابن حزم، الأندلسی، *المحلی بالآثار*، دارالکتب العلمیة، بیروت ۱۴۰۸ هـ.
۵. ابن قتیبہ الدینوری، *الامامة والسیاسة*، انتشارات الشریف الرضی، چاپ اول، قم ۱۳۷۱ هـ.
۶. ابن طاووس، رضی الدین ابو القاسم علی بن موسی، *کشف المحجّة لثمرّة المہجّة*، الطبعة الأولى، مرکز النشر الأعلام الإسلامی، قم ۱۴۱۲ هـ.
۷. ابن منظور، ابو الفضل جمال الدین محمد، *لسان العرب*، چاپ اول، دار صادر بیروت ۱۹۹۸ م.
۸. ابو حنیفہ، النعمان بن محمد بن منصور، *دعائم الإسلام و ذکر الحلال والحرام والقضایا والأحكام عن أهل بیت رسول الله (عليهم صلوة الله)*، دارالمعارف، مصر ۱۳۸۳ هـ.
۹. ابو یعلی الموصولی، احمد بن علی، *مسند ابی یعلی*، دارالمأمون للتراث، دمشق.
۱۰. احمد بن حنبل، ابو عبد الله احمد بن حنبل الشیبانی المروزی، *المسند*، الجزء الرابع والثلاثون، الطبعة الأولى، مؤسسة الرسالة، بیروت - لبنان ۱۴۲۰ هـ.

١١. اصفهانی، راغب، معجم مفردات الفاظ القرآن، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، قم ١٣٩٢ هـ.
١٢. امینی نجفی، عبدالحسین، الغدير فی الكتاب والسنة والأدب، چاپ اول، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، بیروت ١٤١٤ هـ.
١٣. بخاری الجعفی، محمد بن اسماعیل، الصحيح، بحاشية عبدالهادی السندی، چاپ اول، دارالکتب العلمیه، بیروت - لبنان ١٤١٩ هـ.
١٤. تجلیل، أبو طالب، براهین اصول المعارف الإلهية والعقائد الإمامية، الطبعة الأولى، سیدالشهداء علیه السلام، قم ١٤١٨ هـ.
١٥. جزایری، نور الدین، فروق اللغات فی التمييز بین مفاد الكلمات، چاپ سوم، کتب نشر الثقافة الإسلامية، [بی جا] ١٣٧٣ هـ.
١٦. ابن اثیر، النهاية فی غریب الحديث والأثر، چاپ اول، دارالکتب العلمیه، بیروت - لبنان ١٤١٨ هـ.
١٧. حر العاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعة، مکتبه الإسلامیه، تهران ١٣٨٢ هـ.
١٨. موسوی خمینی رحمه الله، روح الله، کتاب البیع، الجزء الثاني، الطبعة الخامسة، مؤسسة النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين یقیم المشرقة، قم ١٤١٥ هـ.
١٩. _____، تحرير الوسيلة، چاپ دوم، انتشارات دارالعلم، قم [بی تا].
٢٠. ربانی گلپایگانی، علی، محاضرات فی الإلهیات، چاپ سوم، مؤسسة النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين، قم ١٤١٦ هـ.
٢١. محمدی ری شهری، محمد، موسوعة الامام علی بن ابی طالب علیه السلام فی الكتاب والسنة والتاریخ، چاپ اول، دارالحديث، قم ١٤٢١ هـ.
٢٢. _____، میزان الحکمه، چاپ دوم، دارالحديث، قم ١٣٧٥ هـ.
٢٣. زمخشري، محمود بن عمر، ربیع الأبرار ونصوص الأخبار، المطبعة الثاني، بغداد [بی تا].
٢٤. صدوق، محمد بن علی بن الحسین بن بابویه القمی، کمال الدین و تمام النعمة، مکتبه الصدوق، تهران [بی تا].
٢٥. _____، علل الشرايع، المکتبه الحیدریه، نجف الأشرف، ١٣٨٥ هـ.
٢٦. _____، الامالی، چاپ اول، قسم الدراسات الإسلامیه، قم ١٤١٧ هـ.

٢٧. طباطبائی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، الطبعة الثاني، اسماعیلیان، قم ١٣٩٣ هـ.
٢٨. طبرسی، ابی علی الفضل بن الحسن، مجمع البیان، چاپ دوم، دارالمعرفة، لبنان ١٤٠٨ هـ.
٢٩. نوری، میرزا حسین مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، الجزء الثامن عشر، الطبعة الثانية، مجمع احیاء الثقافة الاسلامیه، قم ١٤١٢ هـ.
٣٠. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرين، چاپ دوم، انتشارات مرتضوی، تهران ١٣٦٥ هـ.
٣١. طبری، ابی جعفر محمد بن جریر، تاریخ طبری، مطبعة الإستقامة، مصر - قاهره ١٣٥٨ هـ.
٣٢. طبری الإمامی، محمد بن جریر بن رستم، المسترشد فی إمامة امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام، الطبعة الأولى، مؤسسة الثقافة الإسلامية، تهران ١٤١٥ هـ.
٣٣. _____، کتاب الغيبة، الطبعة الثانية، مکتبه الصادق، النجف الأشرف ١٣٨٥ هـ.
٣٤. _____، تهذیب الأحکام، چاپ اول، مکتبه الصدوق، [بی جا] ١٣٧٦ هـ.
٣٥. الطوسی، ابو جعفر محمد بن الحسن، الأمالی، الطبعة الأولى، دار الثقافة، قم ١٤١٢ هـ.
٣٦. عبد الباقي، محمد فؤاد، المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الکریم، چاپ نهم، اسماعیلیان، قم ١٣٩٩ هـ.
٣٧. فراهیدی، خلیل بن احمد، ترتیب کتاب العین، چاپ اول، مؤسسة النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين، قم ١٤١٤ هـ.
٣٨. قمی، شیخ عباس، سفینه البحار ومدينة الحكم والآثار، چاپ دوم، دارالأسوة، قم ١٤١٦ هـ.
٣٩. کلینی الرازی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، اصول الکافی، الطبعة الثاني، مکتبه الصدوق، تهران ١٤١٨ هـ.
٤٠. _____، بحار الأنوار، چاپ سوم، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت - لبنان ١٤٠٣ هـ.
٤١. مجلسی، محمد باقر، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، چاپ سوم، دارالکتب الإسلامیه، [بی جا] ١٤٢١ هـ.
٤٢. محمودی، محمد باقر، نهج السعادة فی مستدرک نهج البلاغة، الطبعة الأولى، مطبعة النعمان، النجف الأشرف ١٣٨٥ هـ.
٤٣. مسعودی، ابی الحسن علی بن الحسین، مروج الذهب ومعادن الجوهر، چاپ اول، دارالاندلس، بیروت ١٩٦٥ م.

۴۴. مسلم، ابن الحجاج بن مسلم القشیری، صحیح مسلم بشرح النووی، الطبعة الرابعة، دارالکتب العربی، بیروت - ۱۴۰۷ هـ.
۴۵. مفید، محمد بن محمد بن النعمان البغدادی، سلسلة مؤلفات الشيخ المفید، الجمل، ج ۱، الطبعة الثانية، دارالمفید، بیروت ۱۴۱۴ هـ.
۴۶. منقری، نصر بن مزاحم، وقعة صفین، الطبعة الثانية، المؤسسة العربية الحديثة، [بی جا] ۱۳۸۲ هـ.
۴۷. نراقی، احمد بن محمد مهدی، عوائد الأيام، الطبعة الأولى، مرکز النشر التابع لمكتب الإعلام الإسلامی، قم ۱۴۱۷ هـ.
۴۸. نعمان المغربي، دعائم الاسلام و ذکر الحلال و الحرام و القضايا و الاحکام، دارالمعارف، مصر ۱۳۸۳ هـ.
۴۹. هاشمی الخوئی، حبیب الله، منهاج البراعة فی شرح نهج البلاغة، مؤسسة مطبوعاتی دارالعلم، قم ۱۳۶۸ هـ.
۵۰. یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب، تاریخ یعقوبی، چاپ اول، منشورات الشریف الرضی، قم ۱۳۷۳ هـ.
۵۱. یاقوت الحموی، شهاب الدین ابی عبدالله، معجم البلدان، چاپ اول، دارالکتب العلمیه، بیروت - ۱۴۲۰ هـ.

ب) منابع فارسی

۵۲. آنتونی آربلاستر، ظهور و سقوط لیبرالیسم غرب، ترجمه عباس مخبر، چاپ سوم، نشر مرکز، تهران ۱۳۷۷ هـ.
۵۳. ابن اعثم کوفی، محمد بن علی، الفتوح، ترجمه محمد بن احمد مستوفی هروی، انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، تهران ۱۳۷۲ هـ.
۵۴. ابن خلدون، عبدالرحمن ابن محمد، تاریخ ابن خلدون، ج ۱، ترجمه عبدالحمید آیتی، چاپ دوم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران ۱۳۷۵ هـ.
۵۵. _____، مقدمه ابن خلدون، ترجمه محمد پروین گنابادی، چاپ چهارم، بنگاه ترجمه و نشر، تهران ۱۳۵۹ هـ.

۵۶. احمد بن ابی یعقوب، البلدان، ترجمه محمد ابراهیم آیتی، انتشارات امیرکبیر، تهران ۱۳۵۶ هـ.
۵۷. ایزدی، سجاد، حکومت و مشروعیت، چاپ اول، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، تهران ۱۳۸۱ هـ.
۵۸. احمدی، حبیب الله، امام علی علیه السلام الگوی زندگی، چاپ اول، انتشارات فاطیما، [بی جا] ۱۳۷۸ هـ.
۵۹. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، ترجمه میر جلال الدین حسینی، چاپ پنجم، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران ۱۳۷۲ هـ.
۶۰. جعفری، محمد تقی، ترجمه و شرح نهج البلاغه، چاپ سوم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران ۱۳۷۴ هـ.
۶۱. جمشیدی، محمد حسین، اندیشه سیاسی شهید رابع امام سید محمد باقر صدر علیه السلام، چاپ اول، وزارت امور خارجه مؤسسه چاپ و انتشارات، تهران ۱۳۷۷ هـ.
۶۲. جوادی آملی، عبدالله، ولایت فقیه ولایت فقاقت و عدالت، چاپ اول، نشر اسراء، قم ۱۳۷۸ هـ.
۶۳. جوتر، و. ت، خداوندان اندیشه سیاسی، ترجمه علی رامین، امیرکبیر، تهران ۱۳۶۱ هـ.
۶۴. الحرائی، علی بن الحسین بن شعبه، تحف العقول، ترجمه محمدباقر کمره‌ای، چاپ سوم، انتشارات اسلامی، [بی جا] ۱۳۶۶ هـ.
۶۵. حسینی، سید رضا، سیره اقتصادی امام علی علیه السلام از مجموعه دانشنامه امام علی علیه السلام، ج ۷، چاپ اول، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران ۱۳۸۰ هـ.
۶۶. حکیمی، محمد رضا، الحیاة، چاپ دوم، ترجمه احمد آرام، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران ۱۳۷۸ هـ.
۶۷. _____، ولایت فقیه، چاپ هفتم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، تهران ۱۳۷۷ هـ.
۶۸. موسوی خمینی علیه السلام، روح الله، مجموعه آثار صحیفه نور، چاپ اول، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، تهران ۱۳۷۸ هـ.
۶۹. _____، امام علی علیه السلام و مسائل سیاسی، چاپ اول، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین علیه السلام، قم ۱۳۷۹ هـ.

۷۰. _____، امام علی علیه السلام و مدیریت اسلامی، چاپ اول، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین علیه السلام، قم، ۱۳۷۹.
۷۱. دشتی، محمد، امام علی علیه السلام و اقتصاد اسلامی، چاپ اول، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین علیه السلام، قم، ۱۳۷۹.
۷۲. دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، مبانی اقتصاد اسلامی، تلخیص و تکمیل غلامرضا مصباحی و سید هادی عرب، چاپ اول، انتشارات سمت، تهران ۱۳۷۷.
۷۳. دلشاد تهرانی، مصطفی، دولت آفتاب اندیشه سیاسی و سیره امام علی علیه السلام، چاپ اول، سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، تهران ۱۳۷۹.
۷۴. راجرلی روی میلر و دیگران، دوره کامل علم اقتصاد، ترجمه مهدی تقوی و عبدالله کوثری، چاپ چهارم، انتشارات پیشبرد، تهران ۱۳۷۶.
۷۵. رضائیان، علی، اصول مدیریت، چاپ ششم، انتشارات سمت، تهران ۱۳۷۴.
۷۶. محمدی ری شهری، محمد، سیاست نامه امام علی علیه السلام، ترجمه مهدی مهریزی، چاپ اول، دارالحديث، قم، ۱۳۷۹.
۷۷. سبحانی، جعفر، مشور جاوید تفسیر موضوعی قرآن کریم، چاپ سوم، انتشارات توحید، قم، ۱۳۷۳.
۷۸. صدر، سیدرضا، پیشوای شهیدان، چاپ دوم، انتشارات ۲۲ بهمن [بی جا، بی تا].
۷۹. صدوق، محمد بن علی بن الحسین بن بابویه القمی، الخصال، ترجمه سید احمد فهری، انتشارات علمیه اسلامی [بی جا، بی تا].
۸۰. _____، عقاب الأعمال، ترجمه علی اکبر غفاری، مکتبه الصدوق [بی جا، بی تا].
۸۱. فیرحی، داود، قدرت، دانش، مشروعیت در اسلام، نشر نی، تهران ۱۳۷۸.
۸۲. قائدان، اصغر، تحلیلی بر مواضع سیاسی علی بن ابی طالب علیه السلام پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله تا قتل عثمان بن عفان، امیر کبیر، تهران ۱۳۷۵.
۸۳. قمی، شیخ عباس، تحفة الأحباب فی نوادر آثار الاصحاب، چاپ اول، دارالکتب الإسلامیه، تهران ۱۳۷۰.

۸۴. قوامی، صمصام الدین، مدیریت از منظر کتاب و سنت، چاپ سوم، دبیرخانه مجلس خبرگان رهبری، قم، ۱۳۸۶.
۸۵. کریمی والا، محمدرضا، مقارنه مشروعیت حاکمیت در حکومت علوی و حکومت های غیردینی، چاپ اول، مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۷.
۸۶. لسترنارو، آینده سرمایه داری، ترجمه عزیز کیاوند، نشر دیدار، تهران ۱۳۷۶.
۸۷. مسعودی، محمد اسحاق، پژوهشی در امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و روایات، چاپ اول، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران ۱۳۷۸.
۸۸. مصباح یزدی، آذرخشی دیگر در آسمان کربلا، چاپ اول، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام، قم، ۱۳۷۹.
۸۹. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، انتشارات صدرا، تهران [۱۳۷۲].
۹۰. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام (معاونت پژوهشی)، امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه امام خمینی علیه السلام، چاپ اول، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، قم، ۱۳۷۷.
۹۱. معرفت، محمد هادی، ولایت فقیه، چاپ دوم، التمهید، قم، ۱۳۷۷.
۹۲. معین، محمد، فرهنگ فارسی، چاپ هشتم، مؤسسه انتشاراتی امیرکبیر، تهران ۱۳۷۱.
۹۳. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، ارشاد، چاپ دوم، ترجمه هاشم رسولی محلاتی، انتشارات علمیه اسلامی، [بی جا، بی تا].
۹۴. _____، تفسیر نمونه، دارالکتب الإسلامیه، تهران ۱۳۶۱.
۹۵. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیرالمؤمنین علیه السلام شرح تازه و جامع بر نهج البلاغه، چاپ دوم، دارالکتب الاسلامیه، تهران ۱۳۷۹.
۹۶. منتسکیو، روح القوانين، ترجمه علی اکبر محمدی، چاپ پنجم، انتشارات امیرکبیر، تهران ۱۳۴۲.
۹۷. مهدوی دامغانی، محمود، جلوه های تاریخ در شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، چاپ سوم، نشر نی، تهران ۱۳۷۹.
۹۸. نائینی، محمد حسین، تنبیه الأمة وتنزیه الملة یا حکومت از نظر اسلام، چاپ هشتم، انتشار، تهران ۱۳۶۱.

۹۹. ناظم زاده، سید اصغر، تجلی امامت تحلیلی از حکومت امیرمؤمنان، چاپ چهارم، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۸.

۱۰۰. نراقی، احمد بن محمد مهدی، معراج السعاده، چاپ اول، مؤسسه انتشارات هجرت، قم، ۱۳۷۱.

۱۰۱. واقدی، محمد بن عمرو، کتاب المغازی، ترجمه محمود مهدوی دامغانی، چاپ دوم، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، ۱۳۶۹.

۱۰۲. هلموت کرویس، پول بهره بحرانهای اقتصادی - اجتماعی، ترجمه رضا شهمیرزادی، چاپ اول، کانون اندیشه جوان، تهران، ۱۳۷۸.

۱۰۳. یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب، تاریخ یعقوبی، ترجمه محمد ابراهیم آیتی، انتشارات علمی - فرهنگی، تهران، ۱۳۷۱.

۱۰۴. ثقفی الکو فی، ابواسحاق ابراهیم بن محمد، الغارات، ج ۱، ترجمه محمد باقر کمره‌ای، فرهنگ اسلام، تهران، ۱۳۵۳.

ج) مجلات

۱۰۵. ابراهیم زاده آملی، نبی الله، «انگیزه‌های مخالفت با حکومت علوی»، حکومت اسلامی ویژه اندیشه و فقه سیاسی اسلام، دفتر دوم، شماره ۱۸، زمستان ۱۳۷۹.

۱۰۶. سروش محلاتی، محمد، «نصیحت ائمه مسلمین»، حکومت اسلامی ویژه اندیشه و فقه سیاسی اسلام، شماره اول، سال اول، پاییز ۱۳۷۵.

۱۰۷. شمس الواعظین، ماشاء الله، «روشنفکری دینی و جمهوری سوم»، کیان، شماره ۳۷، ۱۳۷۶.

Mutual Duties of Citizens and Government When Imam Ali Was in Power

Muhammad-Reza Karimi-Vala

Būstān-e Ketāb Publishers

1387/2008

دوره کوتاه حکومت امام علی علیه السلام فصل درخشانی در تاریخ بشریت است که در آن، وظایف متقابل مردم و حکومت، در همه جنبه‌های مختلف به روشنی، تصویر شده است. این وظایف هم در سخنان حکیمانه آن بزرگوار و هم در عمل و رفتار ایشان، خود را نشان داد و به عنوان میراثی گران‌بها باقی ماند.

تجزیه و تحلیل این وظایف و ارائه راه کارهای عملی با محوریت تعالیم امیرمؤمنان علیه السلام به عنوان مجموعه‌ای کامل در تبیین و راهبردهای ساختن آنها، امری لازم و ضروری می‌نماید. اثر حاضر این مهم را در فصل‌های مختلفی، محقق ساخته است.

ناشر

شماره کتاب: ۱۶۲۵ / مسلسل انتشار: ۳۷۵۸

ISBN 964-09-0064-8

9 789640 900642